

2010:20

Örnanäs

Antikvarisk medverkan, 2010

Jimmy Juhlin Alftberg

Regionmuseet
Kristianstad
Landsantikvarien i Skåne

Rapport 2010:20

Örnanäs

- arbeten 2009 - 2010

Antikvarisk medverkan, 2010
Örkened socken, 1158
Osby kommun
Skåne län

Jimmy Juhlin Alftberg

Regionmuseet Kristianstad Landsantikvarien i Skåne

Kristianstad
Box 134, Stora Torg
291 22 Kristianstad
Tel 044 – 13 58 00 vx, Fax 044 – 21 49 02

Lund
Box 153, St Larsomr. Byggnad 10
221 00 Lund
Tel 046 – 15 97 80 vx, Fax 046 – 15 80 39

www.regionmuseet.se

© 2009 Regionmuseet Kristianstad / Landsantikvarien i Skåne
Rapport 2010:20
ISSN 1651-0933

Omslagsfoto: Jordkällaren efter arbetet.
Foto- och bildmaterial: Jimmy Juhlin Alftberg om inget annat anges under bilderna.
Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, Gävle. Dnr 507-99-502.

Örnanäs – arbeten 2009 – 2010

Innehåll

Sammanfattning	5
Administrativa uppgifter	5
Historik med relevans för arbetet	5
Utförda åtgärder	6
Stora hus	6
Östra längan	6
Västra längan	7
Jordkällaren	8
Avvikelser från handlingarna	11
Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder	11
Iakttagelser under arbetet	11
Övriga handlingar med relevans för arbetet	12
Bildgalleri	13

Osby kommun, Örnans markerat

Del av Örkened socken, Örnans markerat

Sammanfattning

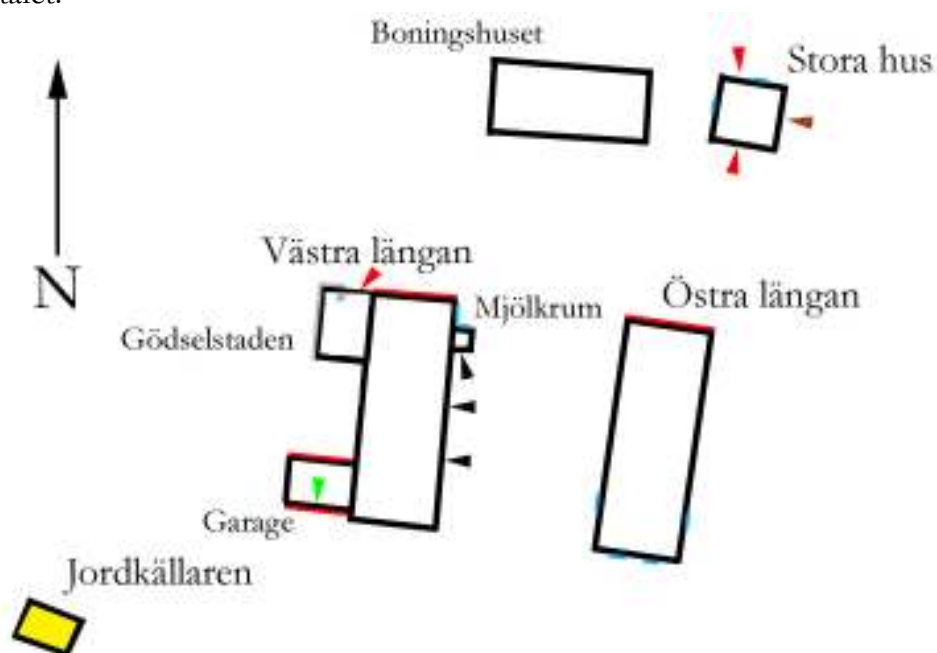
Restaureringsarbeten av varierande art har utförts på gården under perioden 2009 – 2010. De byggnader som berörts av insatsen är Stora hus, Västra längan med tillhörande mjölkrum, garage och skärmtak, Östra längan samt Jordkällaren. Arbetet har innefattat såväl fönster- och dörrlagningar som byte av panel, vattbräddor, innertak, eternittak etc. Vid jordkällaren skedde en fullständig tillbyggnad i det att ett nytt tak inkl taksparrar och fotträ uppfördes.

Administrativa uppgifter

Objekt	Örnanäs kulturresevat
Socken	Örkened
Kommun	Osby
Länsstyrelsens beslut	2009-06-02 (dnr 434-75275-08)
Byggherre/beställare	Örnanäs gård HB
Entreprenör	Olof Andersson, Timmerhaken
Antikvarisk medverkan	Jimmy Juhlin Alftberg
Byggnadstid	juni 2009 – juni 2010
Slutbesiktning	2010-06-08

Historik med relevans för arbetet

Örnanäs gård skyddas sedan 2006-05-10 som kulturresevat. Mangårdsbyggnaden, vilken genomgår löpande restaurering genom försorg av hantverksskolan DaCapo, är från 1800-talets första hälft medan de bägge ekonomilängorna är från 1860-talet.

Planritning över Örnanäs. De olika pilarna/färgerna markerar utförda åtgärder – se vidare i texten nedan. Jordkällaren ligger i verkligheten ytterligare ca 70 – 80 m SSV om gården.

Utförda åtgärder

Stora hus

På Stora hus monterades vattbrädor ovan norra respektive södra långsidans stengrund, i anslutning till syllens underkant (röda pilar vid Stora hus på planritningen ovan). Åtgärden, som är ett komplement till den befintliga konstruktionen, är godkänd av Länsstyrelsen. Vidare restaurerades norra långsidans fönster, där bl a vattbrädan under bågarna byttes, samt fönstret på västra gavelröstet, där bågarnas understycken byttes samt del av ena sidostycket och en av spröjsarna (blå markering vid Stora hus). Luckan på östra gavelröstet funktionsäkrades genom omfästning av järndetaljer (brun pil).

Ny vattbräda å norra långsidan.

Fönstret på västra gavelröstet, efter arbetet.

Östra längan

Skadebilden på Östra längan bestod i huvudsak av brister i norra gavelröstets panel samt eftersatt fönsterunderhåll. På enklaste sätt skedde komplettering av gavelröstet med bandsågad gran/furupanel. Dessutom ersattes den förbrukade vattbrädan av ny i fur (röd markering på Östra länga). På längans södra del restaurerades 4 st 15-glasiga, kopplade fönsterbågar. Som ersättningsglas användes planglas eftersom fönstren är tillkomna under senare tid (blå markering på Östra längan). Till kittning användes linoljekitt (gäller för samtliga fönster inom ramen för arbetet).

Östra längans norra gavel efter arbetet.

Ett av de 15-glasiga fönstren efter arbetet.

Västra längan

Skadebilden på Västra längan innefattade mindre brister i norra gavelröstets panel samt rötskador på dörrar, logport och 1 st 18-glasigt fönster. Därutöver fanns skador på mot Västra längan sammanbyggda mindre byggnader. Dessa utgörs av ett mjölkrum, ett garage och ett skyddstak ovan gödselstaden.

Panelen på norra gavelröstet kompletterades sparsamt och vattbrädan byttes. (röd markering på Västra längan). Dörrarna skarvades med nytt virke likt befintligt utförande. Logporten lagades genom påspikning av liggande skyddsbrädor. Detta då bakomvarande näre inte erbjöd tillräckligt fästunderlag för skarvade portbrädor. Alla lagningar ströks i efterhand av ägaren med svart, hemblandad linoljefärg (svarta pilar). Fönstret omkittades (blå markering på Västra längan).

Innertaket i mjölkrummet, som befanns angripet av hussvamp, byttes till sin helhet mot nytt i utförande likt befintligt, dvs spontad och maskinhyvlad furupanel i blandade bredder. På Mjölkrummets norra sida lagades ett rötskadat fönster genom byte av understycke samt skarvning vid bägge sidostyckena (blå markering på Mjölkrummet).

Vid garaget byttes rötskadad panel på både norra och södra sidan (röd markering på Garaget). Dessutom skarvades en taksparre samt den till denna angränsande lejden. Ett befintligt dragjärn, som är fört genom lejden, återanvändes (se ritning nedan samt grön pil).

Eternittaket ovan gödselstaden lagades genom byte av trasig eternitplatta, skarvning av norra vindskivan samt byte av takfotsbrädan (grå markering).

Västra längans logport innan arbetet.

Efter arbetet.

Lagningar på Västra längan/skyddstaket.

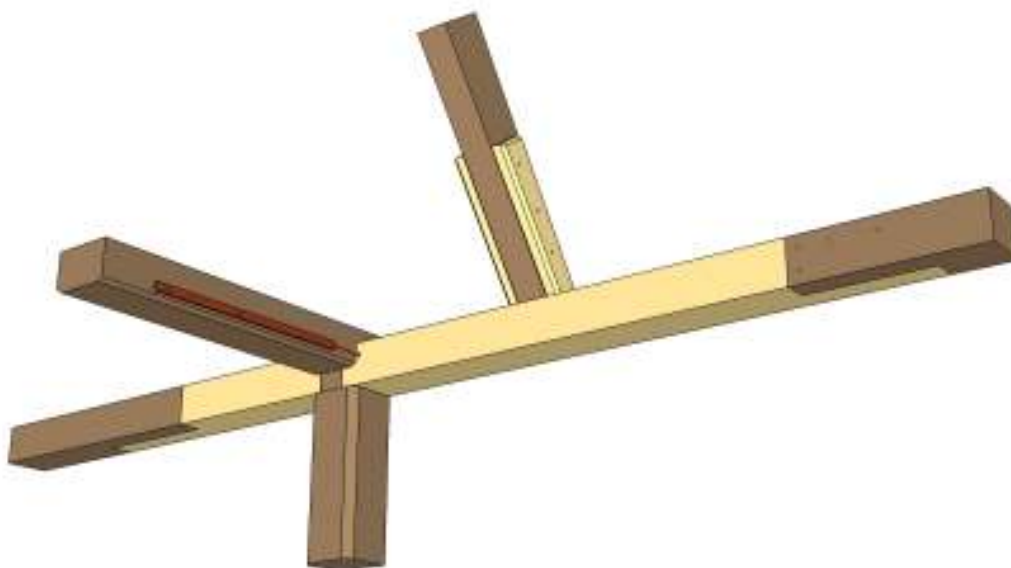
Ny eternitplatta på skyddstaket.

Mjölkrummets skadade innertak.

Det nya innertaket.

De skarvade och förstärkta timmerdelarna vid garagets södra långsida (grön pil). Notera det återanvända dragjärnet. Ej skalenlig bild.

Jordkällaren

Över jordkällaren, som är belägen ca 100 meter SSV om gården, har en ny överdel uppförts med helt traditionella material och metoder (gul markering). Samtligt timmer till stommen höggs på fastigheten och handbilades 2009. Takstickorna av gran, vars material också kommer från fastigheten, hyvlades på gården samma år.

Innan arbetet framrensades stenmurarna noga från mossa, jord och vedartad vegetation. Samtliga lösfynd som påträffades, t ex rostiga redskap, flaskor etc togs omhand och förvaras på gården.

Efter rengöring sträcktes ett nytt 10 x 10” fotträ på murkrönen. De fyra hörnen bladades samman och fästes med fyrkantshuggna ekdubb. Fotträets långsidor förankrades med 5 st 6 x 6” bindbjälkar, fästa med ”draghygge” (halv laxstjärt) i

bägge ändar (se ritning på sid. 12). Ovanpå fotträet restes 7 st 5 x 5” sparrar inkl. hanband. Sparrarna fästes i toppändan genom dubbad bladning och i fotträna genom enbart dubbning (ekdubb).

Gavlarna kläddes med 1” bandsågad furupanel utan locklister samt fästes med furunaglar mot fotträna. Under taksprången gjordes panelfästning med utanpåliggande, huggna fästlakter av gran, med in till yttre sparrarna genomgående, grova furunaglar. Längst upp på östra gaveln togs tre runda ventilhål upp, enligt samma modell som återfinns på ekonomilängorna.

Brädorna till östra dörrbladet (sågad fur) fästes samman i sidled med 4 st mindre dubb per skarv och två ej gradade naror – dessa är spikade i dörrbladet med smidda spik. Återanvända gångjärn monterades på dörrens norra sidan och fästes på gavelpanelen. Panelbrädorna på ömse sidor om dörren är 1” tjockare än de övriga – dvs 2” – för att utgöra bättre fästunderlag för gångjärn och låsanordning. Dessa bägge brädor är dessutom justerade (handhuggna) på insidan i neder- och överkant för att passa i yttre liv med panelen.

Bandsågade furbrädor i varierande bredd, vissa med vankanter, fästes mot sparrarna. Därefter fyrlagstäcktes takfallen med hyvlade granstickor i höger/vänstervarv. Fästning av stickorna, samt läkterna och nockbrädorna av sågad fur, gjordes med blankspik.

I källardelens ingång kompletterades karmen med en nordlig stolpe av bilad ek. En helt ny innerkarm av bilad fur monterades innanför ytterdörren (originalkarmen saknades här). De bägge nytillverkade dörrbladen, av sågad, spontad 1,5” gran, fästes samman på baksidorna med gradade naror.

Jordkällaren före arbetet.

Taksparrarna resta.

Östra dörrens låsningsbeslag.

Fästning av gavelpanel mot fotträ.

Ventilhålen på östra gaveln.

Jordkällaren efter återuppbyggnadsarbetet.

Avvikelser från handlingarna

Inga avvikelser har noterats. Däremot har ytterligare ett fönster, förutom de som innefattats av arbetet, restaurerats på Västra längan, mellan Gödselstaden och Garaget. Detta på grund av att skadebilden försämrats avsevärt sedan byggnadsvårdsbidraget söktes 2008.

Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder

Arbetet vid gården är utfört med stor hantverksskicklighet och helt i enlighet med Länsstyrelsens bidragsbeslut. Genom beslutet att återuppföra taket över Jordkällaren bedöms såväl det pedagogiska som det kulturhistoriska värdet kring gården ha ökat.

lakttagelser under arbetet

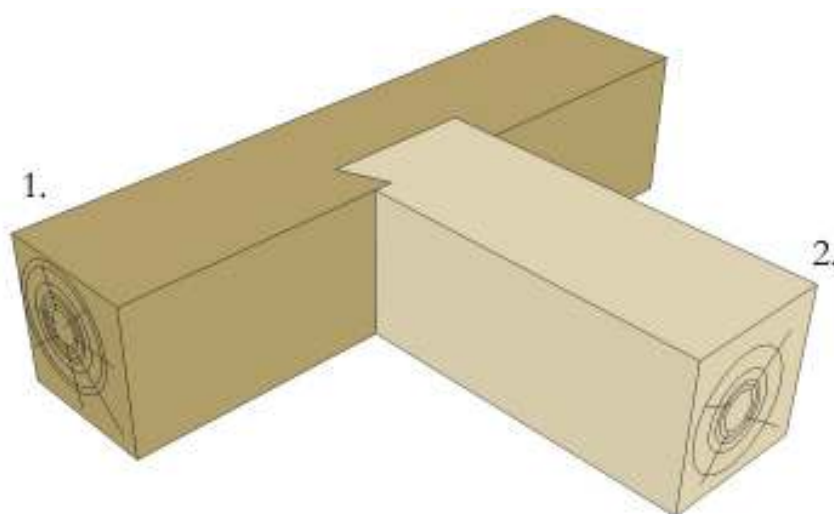
Såväl hantverkaren som fastighetsägaren har uppvisat ett stort engagemang under byggnadsprocessen och adekvat kontakt har hållits med antikvariskt medverkande.

Inför arbetet med att återuppbygga jordkällarens överdel gjordes genom försorg av hantverkaren noggranna förstudier av en liknande byggnad vid Trollatorpet, beläget några hundra meter sydväst om Örnanäs. Denna har till största delen fått stå som förebild eftersom byggnadsskicket vad gäller de bägge jordkällarna bedöms ha varit detsamma.

Det ska nämnas vad gäller garagets nya panel, att en hängränna bör monteras på åtminstone södra långsidan. Detta eftersom panelen utsätts för omfattande regnstänk samt svårigen kan torka upp på grund av nästintill ständig skuggning och läbildning av den tätt intilliggande stenvuren.

Garaget, södra långsidan. Plåtar ställda som tillfälligt regnskydd.

Draghygge (halv laxstjärt). Denna typ av förankring av bindbjälkar (2.) mot fotträ (1.) användes vid Jordkällaren.

Övriga handlingar med relevans för arbetet

- 2008-10-10 Handlingsplan för Örnanäs gårds uthus (Olof Andersson)
- 2009-04-22 Länsstyrelsens remiss gällande restaureringsinsatsen
- 2009-05-28 Regionmuseets remissvar (via mejl)
- 2009-06-02 Länsstyrelsens beslut gällande byggnadsvårdsbidrag
- 2009-08-17 Slutbesiktningsintyg gällande 2009 års arbeten
- 2010-06-08 Slutbesiktningsintyg gällande 2010 års arbeten

Kristianstad 2010-06-17

Jimmy Jublin Alfiberg

Bildgalleri

Timmerman Olof Andersson, under arbetet med att bila fram timret till Jordkällaren. Bilden visar tydligt den skånska typen av bilningsteknik; buggningen sker framåt och timmermannen står bredvid stocken. Foto tillhörande Olof Andersson.

Utskulkning efter att stocken blivit skyrbuggen. Foto Olof Andersson.

Jordkällarens östra gaveldörr under montering. Foto Olof Andersson.

Upphyvlade takstickor. Foto Olof Andersson.

Norra takfallet täcks med stickor. Foto tillhörande Olof Andersson.

Jordkällarens östra dörr. Notera de återanvända dörrbeslagen.

Fastspikad nare på östra dörren.

Jordkällarens västra, yttre dörr. Dörrbladets brädor är spontade.

Gradad nare på västra, yttre dörren.

Jordkällarens västra, inre dörr. Notera den nygjorda karmen av bilad fur.

Jordkällaren innan arbetet.

Bilat ämne till fotträ och bindbjälkar.

Bilat ämne till sparrarna. Notera verktygs- och datumangivelser.

Regionmuseets rapportserie 2010

Kulturmiljö

1. Vä 2:107, Vä sn, FU, Anders Edring, 2009
2. Villa Petterssons trädgård – en restaurering, Svalöv sn, AK, Anna Rabow, 2008
3. Marsvinsholms slott – renovering av balustrader, Balkåkra sn, AK, Kristina Nilén, 2008
4. Gravfältet i Färlöv, Färlövs sn, FU + UN, Tony Björk, 1995 – 2005
5. Glimmebodagården – taktäckning, Brösarps sn, AK, Emelie Petersson, 2009
6. Gylstorp. Medeltida odlingslämningar i Visseltofta sn, FU, Tony Björk & Brita Tronde, 2009
7. Väsby kyrka. Bland taklagare och takläggare, Väsby sn, AK, Petter Jansson, 2009
8. Odyssé längs Skånes kuster. Kust och Historia i Skåne. Bertil Helgesson, 2010
9. Övedskloster – restaurering av terrassmuren, Öved sn, AK, Kristina Nilén, 2007-2008
10. Stångby kyrka – utvändig renovering, Stångby sn, AK, Cecilia Pantzar & Kristina Nilén, 2005-2006
11. Kristianstads station – antikvarisk förundersökning, Kristianstad, AF, Emelie Petersson & Heikki Ranta, 2010
12. Allhelgonakyrkan i Lund- utvändig restaurering etapp I, Lunds socken, AK/AM, Petter Jansson, 2009
13. Hotade arter och byggnader –tips och råd vid byggnadsvård. PJ, Nils-Otto Nilsson & Åsa Jakobsson, 2009-2010
14. Människan och landskapet –Metodutveckling, etnobiologi för kulturmiljövård. PJ, Åsa Jakobsson, Anki Karlsson & Cissela Olsson, 2010
15. Vrams Gunnarstorps slott – utvändiga arbeten, Bjuvs sn, AK, Emelie Petersson, 2009
16. Ballingstorpsgården, Kviinge sn, AK, Emelie Petersson, 2010
17. Renovering av stenvalvsbro vid Öveds kloster, Öved sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2010
18. Mörarps kyrka – invändig renovering och konservering, Mörarps sn, AK, Lotta Eriksson, 2010
19. Tullstorpsåprojektet, Trelleborgs kn, KA, Bertil Helgesson & Cissela Olsson, 2010
20. Örnäs – arbeten 2009 – 2010, Örkened sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2010

Förkortningar:
AF-antikvarisk förundersökning
AK- antikvarisk kontroll
AM- antikvarisk medverkan
AU-arkeologisk utredning
DK- dokumentation, övrigt
FU- arkeologisk förundersökning
KA- kulturhistorisk analys
MD-murverksdokumentation
OU- osteologisk undersökning
PJ- projektrapport
VP-vårdplan
UN- arkeologisk undersökning
BD- byggnadsdokumentation
BAD-byggn-ark-dokumentation
BMU-byggnadsminnesutredning

Förkortningar:
AF-antikvarisk förundersökning
AK- antikvarisk kontroll
AU-arkeologisk utredning
DK- dokumentation, övrigt

FU- arkeologisk förundersökning
KA- kulturhistorisk analys
MD-murverksdokumentation
OU- osteologisk undersökning

PJ- projektrapport
UN- arkeologisk undersökning
BD- byggnadsdokumentation
BAD-byggn-ark-dokumentation

